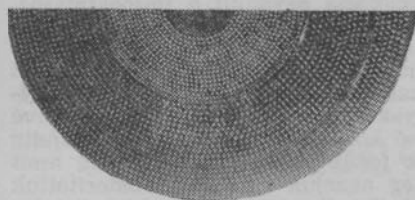

GÁLL ERNŐ

A valóság vonzásában

Kedves Barátaim!

Nagy öröm, hogy a mai *Korunk*-délelőttön a *Változó valóság* című Kriterion-kiadvány társadalomkutató gárdáját s e jelentős vállalkozás értelmi szerzőit, a válogatás szerkesztőit, Dávid Gyulát és Imreh Istvánt köszönhetjük.

Úgy látszik, idei matinéink a friss hagyományon belüli újítás jegyében alakulnak. Ha a múlt hónap elején Szabó Attilában és munkatársaiban a természet-tudományokkal foglalkozó fiatal szakemberek képviselőit üdvözölhattük, ma olyan kollektív jelentkezést méltathatunk, amelynek teljesítménye rég esedékes feladat teljesítését, egy halaszthatatlanná vált közösségi igény kielégítését biztosítja. E társadalmi rendelés a változó világban azonosságához ragaszkodó romániai magyarság valóságának feltárását szorgalmazta. Azt sürgette, hogy e népcsoport korszerű önismeretét a modern társadalomtudomány, közelebbről a szociológia, illetve a szociográfia segítségével is formáljuk.

Nos, hála Dávid Gyula kezdeményezésének és Imreh István szakavatott ügy-szeretetének: előttünk a tanulmánygyűjtemény. Szerzői (a kötetben jelentkező sorrendet követve): Keszi-Harmath Sándor, Vasas Samu, Vetési László, Kósa-Szánthó Vilma, Major Miklós, Garda Dezső, Várhegyi István, Neményi Ágnes, idősebb Máthé János, Hermann Gusztáv, Geréb Attila és Vofkori László változatos megközelítésben, eltérő kutatástechnikával mutatják fel az új *Metamorphosis Transilvaniae*t, s teszik ezt nem az adatgyűjtő szenttelenségével, hanem annak a kutatónak a szenvedélyével, aki *változtatni* is akar ezen a gyors ütemben alakuló világon. A változtatást pedig az a felelősség motiválja, amely az egész ország fejlesztésének összefüggésében egy nemzetiség létét és tudatát kívánja a kor színvonalán előrelendíteni.

Találunk a kötetben demográfiai vizsgálódást, családszociológiai felmérést, történelmi szociográfiát, konkrét értelmiségi szociológiát, dokumentum erejű riportot. Ez a sokféleség elvi tisztázást feltételez, s ennek során újra kell fogalmaznunk a szociográfia mai helyét és feladatát. Meg kell határoznunk viszonyát a konkrét szociológiához, a történelmi demográfiához és más diszciplínákhoz. A témáknak és módszereknek a kötetben észlelhető változatossága egyrészt erénynek számít, másrészt azt is jelzi, hogy a szerkesztők különböző felkészültségű és érdeklődésű, egymástól többnyire elszigetelt bűvárkodók munkáit fogták össze. Ők csak azt gyűjtették csokorba, amit találtak, ami az évek folyamán — folyóiratok oldalain és egyebütt — napvilágot látott, vagy éppen asztalfiókokban várta, hogy nyomda-festékre találjon. Innen a tanulmánygyűjtemény belső tematikai aránytalansága, innen az egyenlőtlen szakmai színvonal. Azon a térképen, amelyet a szerzők társadalmukról felvázolnak, még sok a fehér folt, a gazda nélkül maradt terület.

Szerzőké és szerkesztőké azonban az úttörés, még pontosabban, az újrakezdés érdeme, s illesse őket ezért elismerés és tisztelet.

Kedves Barátaim!

Valóban újrakezdésről, szociográfiai hagyományainknak a megváltozott viszonyok szerint való folytatásáról van szó. A kötet élén közölt ihletett tanulmányában

Imreh István alapos áttekintést adott e tradícióról, s így erről most bővebben szólnom fölösleges. Engedtessek meg azonban, hogy a *Korunk* funkciójánál kissé elidőzzek.

Közismertek a régi *Korunk* érdemei a Gaál Gábortól sajátos kentaurnak nevezett műfaj ápolásában. E félig irodalmi, félig tudományos jellegű valóságmegismerésként értékelt műfajt a lap következetesen pártfogolta. Köztudott ösztönző szerepe a városok, a munkásosztály realitásainak felszínre hozásában s ama kritika kialakításában, amellyel mind a népi írók, mind a Gusti-féle monografikus iskola gyenge pontjait kitapintotta.

Az új folyam a konkrét szociológia jegyében is startolt. Az erre vonatkozó programot a marxizmus akkor kibontakozó reneszánsza fűtötte. Ennek az újjászületésnek a kiteljesítése azonban ebben a vonatkozásban is még várat magára. Igaz, és ez föllötte kedvező, hogy a IX. kongresszus óta az addig „burzsoá áltudományok” bélyegzett szociológia polgárjogot nyert, észlelhető volt továbbá egy bizonyos kezdeti konjunkturális felendülés. A szociológia bevonult a felsőoktatásba, országosra megindult a konkrét felmérés. Itt nálunk, a Babeş—Bolyai Tudományegyetemen létrejött egy sok reményre jogosító kutatócsoport, amely Ion Aluáš és mások irányításával évek óta gyakorlati szempontból is hasznosítható terepmunkát folytat, s már gazdag módszertani tapasztalatokkal rendelkezik. A *Korunk* viszonylatában azonban a szép szándékok s az eredmények egybevetése nem teszi lehetővé a mindenben kedvező mérleg elkészítését. A külső körülmények sem voltak mindig kedvezőek. Az előrelendítő és a visszahúzó erők feszültségében tettük tehát, amit tehattünk. Pályázatokat hirdettünk (ezt most meg akarjuk ismételni), bátorítottuk azokat a szakképzett vagy más diszciplinák felől jött fiatalokat s kevésbé fiatalokat, akik a valóság kendőzetlen feltárására, ellentmondásainak — tabuktól nem oltalmazott — bemutatására vállalkoztak.

Erfőszítéseink nem voltak hiábavalóak, s ha ma itt az első magyar nyelvű szociológiai-szociográfiai kötetnek a szerzőit és szerkesztőit ünnepeljük, elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy a kötet több írásának világra jötténél mi bábáskodtunk.

Mondják, egy fecske nem csinál tavaszt. Ez így is van, de nem kevésbé igaz, hogy az első fecskék megérkezése mindig csalhatatlan jele annak, hogy a fák rügyezni kezdenek. Éppen így, ha az asztalunkon fekvő könyvet egy jövő sorozat első kötetének szeretnénk tudni, akkor nem csupán valamilyen vágnak adunk hangot, hanem — merem állítani — bizonyosságot fejezünk ki.

Honnan ez az önbizalom? — kérdezhetnék önök. Ilyen sokat ígér a ma ünnepeelt kutatócsoport? Igen — válaszolhatnám —, de reményeimet más tényezők érvényesülése is fűti. Azokra a különböző karokról rekrutálódó diákokra gondolok, akik — akárcsak hajdan Jásziék — ismét „csatakiáltásként” készülnek a szociológiát, a szociográfiát meghirdetni és művelni. Ezek a fiatalok az új tanév kezdete óta e helyiségben ülnek össze szombatoként, hogy átvegyék az előtűk járók tapasztalatait, és kialakítsák saját kutatói profiljukat.

Örvendetes jelentkezésükben a valóság vonzását és a tények ama tiszteletét ismerhetjük fel, amely az értékrianások mai traumái között őket (s nem csupán őket) valóságunk felderítésére sarkallja. Keleteurópa-szerte megfigyelhető ez a törekvés. Az idillikus riportok és az álszociográfiai hitelüket vesztették, s ezek a fiatalok tudni akarják, s velük együtt mindannyian tudni akarjuk, milyenek azok a struktúrák, amelyekben élünk. Vissza akarják, vissza akarjuk adni a társadalomkutatásnak azt az önbírálati-kritikai funkcióját, amelynek hiánya létének lényegétől, hivatásának értelmétől fosztja meg.

Fiataljaink bátorító érdeklődése, noha nem előzmények nélküli, új, eredeti célra irányul. Népismeretünket készülnek korszerűsíteni, mégpedig a hagyományos, már számottevő eredményeket felmutató néprajzi megközelítések és a modernebb szociológiai, szociográfiai módszerek egybeötvözésével. (Ennek a sajátos szintézisnek a létrehozását van hivatva megvitatni a ma délután ötkor ugyanitt kezdődő kerekasztal-értekezlet, amelyre mindenkit szeretettel meghívunk.)

Kedves Barátaim!

Erdély régibb és újabb felfedezői, több generáció tagjai ülnek itt együtt. Itt van a kelet-európai szociográfia történetében kezdeményező szerepet betöltött fél évszázados *Sarló* egyik megalapítója, Balogh Edgár; körünkben üdvözölhetjük a harmincas évekbeli bábonyi folklórkutatás egyik vezető résztvevőjét, Szabó T. Attilát; a negyvenes évek bálványosváraljai kiszállásának és a kolozsvári Móricz Zsigmond Népi Kollégiumnak a tapasztalatait hozta el közénk Imreh István és Keszi-Harmath Sándor; megkülönböztetett jelentőségű a kolozsvári filozófiai és szociológiai katedrán működő Ion Aluáš és Roth Endre professzorok, valamint munkatársaik jelenléte és segítsége; üdvözöljük Balázs Sándort, aki Dimitrie Gusti egykori magyar tanítványainak hagyományát közvetíti felénk; kiemelkedő folkloristánk, Nagy Olga, Faragó József már be is kapcsolódott az új módszertani szintézis

kimunkálásába; sokat várunk a dokumentumirodalom, a hiteles társadalomrajzot nyújtó riportázs jeles művelőitől, Beke Györgytől, Gálfalvi Györgytől, Cseke Pétertől és másoktól.

Az erőknek ez a felvonulása hatalmas szellemi és erkölcsi energiát képvisel. Ez az összefogás nem maradhat eredmény nélkül.

Nem vagyok az évfordulók számmisztikájának foglya. De befejezésül nem hagyhatom említés nélkül, hogy rendezvényünket az Orbán Balázs születésének 150. évfordulójából, Braun Róbert idei és Dimitrie Gusti jövő évi centenáriumból kisugárzó szellemiség hatja át. És ha a „csak dolgozzanak“ jelszavát kibocsátó Benedek Elek halálának közelgő 50. évfordulóját is az emlékezés serkentő dátumai közé iktatjuk, jogosan érezhetjük, hogy ez az újító vállalkozás el nem évülő tradíciókra támaszkodik.

IMREH ISTVÁN

Újjáépítő erdélyi kaláka

Az „ünnepelt“ egyes számban is természetesen többes számú. Ugyanis a mellettem ülök vagy a legtávolabbi sarokban megbúvó Keszi-Harmath Sándor (aki az ilyenszerű munkát még a Móricz Zsigmond Kollégiumban elkezdte), valamint a távollevő szerzők munkája nélkül ez a számomra, számunkra oly sokat jelentő mai napon sem teljesedett volna be. Ők próbálták a valósághoz mérni önértéktudatunkat, kísérelték meg a valósággal egybevetni azt, ami vállalt sorsunk. Engedjék meg tehát, hogy a jelképekhez közelállóan — hiszen még a kötetben is szó esett néprajzról — ez a könyv az én szememben egy kicsit szimbólumává váljék mindannak, amiről Gáll Ernő beszélt.

Vallani erről a munkáról, az útnak indító hagyományokról nagyon nehéz. Nagyon nehéz, mert bizonyos tartózkodás meggátolja az embert abban, hogy azokat a megilletődöttségről tanúskodó szavakat engedje mondatokká formálódni, amelyek nélkül pedig erről beszélni nem lehet. Számomra — ezt azért csak jelezniem kell — nemcsak Bálványosváralja, hanem már Brassó is kezdet, ahol megismerkedhettem az ÁGISZ falukutató terveivel, amelyekről Kacsó Sándor is írt. Az utolsó kísérlethez a Móricz-kollégium közössége nyújtott, sajnos, gyorsan múltó reménységet.

A falu monografikus társadalomvizsgálatával hajdan eljegyeztem, s a falu múltjának most már évtizedek óta kutatójaként kettőződött is a felelősségem. Felelősségteljes és gyötrő ugyanis azzal a gondolattal élni, hogy mind a jelen, mind a múlt elemzésre és cselekvésre készítő. Emellett zaklató annak az emberi tulajdonságnak megsejtése is, hogy szeretnénk menekülni a múlttól, szabadulni mindattól, ami hagyományos kötöttség, érezzük az új építésének szükségességét, kényszerét. (Tudom, hiszen az induláskor a gátakat omlasztókkal kötöttem szerződést, és megkísérleltem nem válni szerződesszegővé.) Ugyanakkor kell nekünk a tradíció is. Kell annak a tudata, hogy van múltunk, vannak hagyományaink, értékeink, amik őrizésre köteleznek, s a világgal is egybekötnek. Kell nekünk annak a tudata, hogy van valami, ami nyelvben, dalban, muzsikában, értékrendben bennünket sajátossá tesz, és hozzákapcsol a tágas és sokszínű emberi világhoz. A mi színeinkkel. Azzal, ami bennünket jellemez, aminek őrizői mi vagyunk. Ha mindezt megkísérlem szellemi kötelezettségekké formálni, sokasítani, akkor nyelvész, néprajzos, társadalomvizsgáló, művelődés- és zenetörténétkutató, a sort folytathatnám, mindmind megkapja a maga nagyon jelentős, nagyon súlyos feladatát. És van itt egy olyan pont is, ahonnan, úgy vélem, jelentős lépést tehetünk előre. Ezeknek a szellemi frontoknak külön harcoló egységei köthetnek immáron megegyezést a reguláris hadvitellel! Régi hitünk szerint is valljuk, hogy a társadalom élő, eleven egység. Ebben az összességben a valóságnak különböző oldalai, formái, sajátos mozzanatai vannak. Mi azonban azért voltunk a monografikus társadalomvizsgálat elkötelezettjei, mert hittünk abban, hogy a kutatónak ezt a sokszínű életet a maga csorbítatlan egységében kell vizsgálnia. Különben a vizsgálódó hajlamossá válhatik arra, hogy egy külön diszciplína szempontjaitól vezérelten egyes jelenségeket előtérbe helyezzen, s módosuljon ezáltal a társadalomkép, és végül torzuljon emiatt a belőle kialakított üzenet, jelképesség vagy elkötelezettség is.